

Leservennlig og lærerik introduksjon

Ved Unni Langås, professor i nordisk litteratur, Universitetet i Agder

Anmeldelse af Peter Stein Larsen: *Ledestjerner. Ti digtere fra hundrede år*, Spring, 2022, 288 sider

Peter Stein Larsen har i en årrekke gjort en utrettelig innsats for forskning på og formidling av dansk lyrikk, og nå er han igjen ute med en bok med den sedvanlige kvaliteten vi kjenner og forventer fra ham. Boka heter *Ledestjerner*, og her har han samlet ti forfatterstudier som dekker en periode på hundre år. De utvalgte stjernene er Emil Bønnelycke, Thorkild Bjørnvig, Klaus Rifbjerg, Vagn Steen, Jørgen Leth, Pia Tafdrup, Bo Green Jensen, Henrik Nordbrandt, Klaus Høeck og Yahya Hassan. Portrettene er flankert av det Larsen kaller «Indgang» og «Udgang», som er innrammende avsnitt med litteraturteoretiske refleksjoner og programerklæringer.

Boka er ingen monografi, men en samling bearbejdede artikler skrevet over en periode på rundt tjue år. Larsen skriver på en leservennlig og lærerik måte, og *Ledestjerner* egner seg derfor som introduksjon ikke bare til de forfatterskapene som blir behandlet, men også til forskningstradisjonen rundt noen grunnleggende litteraturteoretiske problemstillinger – hva er et godt dikt, hvorfor blir noen dikt klassikere, hva er symbolistisk poesi, hva er poetisk polyfoni etc. Dessuten gir den en oversikt over hovedtendenser i dansk lyrikhistorie det siste centenniet og demonstrerer på forbilledlig vis hvorfor nærlesninger er alfa og omega i omgang med den lyriske sjangeren.

Den pedagogiske evnen til å strukturere stoffet viser seg i en metodisk hang til å stadig sortere og navngi tematikker og tendenser, noe som gjør Larsen til en mester i å skape orden og oversikt i store og heterogene fiktive universer. Denne ryddigheten er på den ene siden et nyttig hjelpemiddel til å konstruere linjer og sammenhenger, men kan på den andre siden også overstyre stoffet og viske ut nyanser. Forfatterne selv er sikkert glade for å bli lest så grundig og entusiastisk, men er kanskje også skeptiske til å få diktene sine puttet i båser. I hvert fall oppstår en mulig risiko for å overforenkle komplekse dikteriske landskaper.

Spørsmålet i kapitlet om Bønnelycke er hvorfor denne dikteren, som i starten var så suverent i pakt med sin tid, etter hvert ble ansett som ubetydelig og til sist glemt, og om han forsvaret sin plass i litteraturhistorien. Dette vil Larsen forklare ved å undersøke diktsam-

lingen *Gadens Legende* (1920), som han belyser først fra det han kaller en historisk-relativistisk og deretter fra en allmenn og tidsuavhengig synsvinkel. Den første beskriver forfatterens popularitet i samtiden, mens den andre fremhever de eventuelt universelle kvalitetene i hans diktning. Det Larsen finner ut, er at Bønnelycke skårer høyt på kriteriene for popularitet, mens den universelle kvaliteten er mer blandet. Det kan kanskje virke noe overraskende når poenget til slutt er at Bønnelyckes «sans for klang og rytme» (38) blir stående som det eneste argumentet for at han bør innta en viktig plass i den danske lyrikktradisjonen.

Bjørnvigs forfatterskap blir på karakteristisk vis oppdelt i tre grupper, dog med forbehold om at det verken er snakk om faser i en utvikling eller om rene typer. Kategoriene er sensymbolistiske dikt, modernitetskritiske og konfrontasjonskritiske dikt, samt økokritiske og naturforbundne dikt. Fra disse gruppene velger Larsen ut dikt til nærlesning og setter dem også enkeltvis inn i internasjonale tradisjoner. Både inndelingen og nærlesningene fungerer fint fordi Larsen viser hva som menes med symbolisme, f.eks., og hvordan denne estetikken gjenfinnes konkret i et dikt. Også Rifbjergs omfattende lyrikkproduksjon (over 30 samlinger) faller i Larsens system inn i klare tendenser, idet hele det lyriske forfatterskapet for det første befinner seg i en dialektikk mellom oppbrudd og fornyelse, og for det andre kan deles inn i to klare retninger, nemlig på den ene siden «den psykologiske kulegravning» og på den andre siden «den sociale kritik» (62). Innenfor disse kategoriene er det likevel et stort mangfold av temaer og teknikker, så det er begrenset hvor givende karakteristikkene er. Kapitlet blir ikke holdt sammen av et strikt tvihold på disse, heldigvis, men byr på både spennende detalj-observasjoner og åpne diskusjoner av andres tolkninger.

I kapitlet om Steen er det igjen den litteraturhistoriske marginaliseringen og behovet for rehabilitering som kommer til syne. Steen har falt ut av sentrale litteraturhistoriske verk og må tas inn igjen fordi han på seks områder ifølge Larsen er en «original fornyer» (82) av dansk poesi, nemlig visuelle/grafiske dikt, lyddikt, montasjedikt/tekster, readymadedikt/tekster, interartielle dikt/tekster og leserinteraktive dikt/tekster. Med denne konkretistiske orienteringen og eksperimentiveren står Steen selvsagt ikke uten nordiske og internasjonale forbilder og inspirasjonskilder, og Larsen gjør rett i å fremheve en type diktekunst som har en tendens til å falle ut av kanon. Likevel ligger en morsom ironi i det å gjøre en dikter «original» som slett ikke vil ha noe med originalitet å gjøre.

Nylesningen som Larsen foreslår i kapitlet om Leth, handler om å betone den siden av forfatterskapet som har en forbindelse til romantikk og tidlig modernisme. Dette skjer gjennom en analyse av diktsamlingen *Det går forbi meg* (1975), som tilsynelatende er en

eksemplarisk attityderelativistisk bok, men som med Larsens skarpe briller får en mer human og eksistensiell dimensjon. I kapitlet om Tafdrup har Larsen mindre behov for å nylese og synliggjøre, og de kategoriene han ordner forfatterskapet inn i, er heller ikke overraskende. Det handler om kropp, kjønn og poetologi, tre tematiske kretser som er konstant til stede, riktignok med ujevn tyngde, og Larsen henter frem forskjellige dikt til å belyse de tre tematikkene på langs og i dybden.

Som et samlende perspektiv på Green Jensens forfatterskap peker Larsen på det mytologiske, som på karakteristisk vis innføres i to hovedtolkninger i dansk tradisjon, nemlig den patosladede og den ironiske. Førstnevnte finnes i mange varianter i den symbolistiske tradisjonen fra Sophus Clausen via Ole Wivel og Thorkild Bjørnvig til Jørgen Gustava Brandt, mens den andre er typisk for Tom Kristensen, Erik Knudsen og Svend Ranild. Poenget er så at Green Jensens «mytologiske metode» (155) er et sammenfall av begge, noe som i særlig grad kommer til uttrykk i hans diktning med kristne motiver, men som Larsen holder fokus på gjennom hele det heterogene materialet. Et noe liknende grep gjør Larsen i sin behandling av Nordbrandt, der det er spenningen mellom symbolisme og grotesk satire som er den røde tråden. Her blir de to posisjonene ikke bare risset opp, men drøftet i sine respektive teoretiske tradisjoner, samt ført sammen i en interessant diskusjon av hvorvidt Nordbrandts «interaksjon» (196) mellom de to er harmoniserende eller dekonstruktiv.

Høeck er med sin særdeles omfangsrike produksjon en utfordrende forfatter å gi en sammenfattende tolkning av, og Larsen er på det rene med faren i å redusere innfallsvinkelen til et fåtall kategorier. Ikke desto mindre mener han det er fruktbart å dele inn det litterære verket i fire «forestillingsområder» (201), nemlig teknikk, religion, natur og poetologi. Før disse imidlertid legges under lupen, blir Høecks såkalte totalpoesi karakterisert som en på den ene siden åpen, flersporet verkstruktur og på den andre siden en billedspråklig fusjon av forskjellige livsområder. Viktigere enn denne sorteringen forekommer det meg likevel at de diktene som Larsen kommenterer og analyserer, er velvalgte for å gi et bilde av den unike bredden og heterogeniteten i dette lyriske universet.

Det siste portrettet er viet Hassan og hans to selvbiografiske diktsamlinger, som på en unik måte tiltrakk seg oppmerksomhet og evnet å plassere seg i sentrum av den offentlige diskusjonen da de kom ut i 2013 og 2019. Her griper Larsen fatt i sentrale begreper som har preget resepsjonen av dette korte, men betydningsfulle forfatterskapet, og trekker opp litteraturhistoriske og -teoretiske linjer rundt dem. Det dreier seg om begrep som sentrallyrikk, integrasjonslyrikk, migrasjonslyrikk, langdikt og muntlighet, samt dessuten den sosiale og

mediale kontekstens funksjon. Om jeg forstår Larsen rett, retter han et stikk mot de senere års tendenser til å trekke inn forfatterens private og familiære forhold (jf. Behrendt og Helt Haarder) på en måte som går på bekostning av de kunstneriske kvalitetene i det litterære verket. Derfor er det heller ikke konfliktene og skandalene rundt Hassans liv som står igjen etter ham, mener Larsen, men en «uhyre vital, alsidig og original poesi» (253).

Det er som sagt mange positive ting å si om *Ledestjerner*, men jeg har også noen innvendinger. Det er bl.a. vanskelig å bedømme hvem boka faktisk er skrevet for. Larsen har siden 1993 vært lyrikkanmelder i *Kristeligt Dagblad*, og hans formidable oversikt over ny dansk lyrikk henger åpenbart sammen med denne rollen. Anmelderretorikken skinner imidlertid gjennom i analyser som har et mer akademisk siktemål, og vurderinger og kvalitetsbetegnelser er en integrert del av stilen.

Som vitenskapelig publikasjon betraktet, har boka ambisjoner om å tilføre forfatter- skapene og litteraturhistorien nye innsikter, samtidig som de teoretiske diskusjonene har preg av både repetisjon og innføring, noe som treffer på siden av forskningsfronten. Det varierer også i hvilken grad Larsen går i dialog med andre forskere, og et så vidt rikt diskutert forfatterskap som Tafdrups, f.eks., blir behandlet uten at andre stemmer kommer til syne. Til sist er det nødvendig å nevne at Tafdrup også er eneste kvinne i stjernegalleriet, og dessuten at hun fremstilles som den eneste med interesse for kropp og kjønn. I 2022 virker dette merkelig gammelmodig.